

3

שמע ישראל

לימודי תנ"ך בהתכתבות

סבל ורוע

אמת מהי?

אף ששאלה זו עשויה להישמע תמוהה, אחריה מתוך הנחה שאנו יודעים מהי, היא מביעה את הבלבול והספקנות שלנו באשר לאמת. בלבול זה נובע ממגוון הדתות והאמונות הסובבות אותנו, הגורמות לנו לתהות אם בכלל יש אמת, ואם כן, מהי והיכן היא נמצאת. הספקנות מטילה ספק בקיומה של האמת. על פיה, אין כל אמת אובייקטיבית.

התשובה מצויה בתנ"ך, המבהיר מפורשות כי: "יהוה אֱלֹהִים אֱמֶת הוא." (ירמיה י:.) התנ"ך מעיד כי האמת שרירה וקיימת, ומזוהה עם האלוהים. למעשה, האמת נחשבת אחת מי"ג מעלותיו של אלוהים, הנמנות בספר שמות לד:ו (פסוק הנכלל בתפילות ראש השנה ויום כיפור). מעניין לציין כי מעלה זו היא השביעית ברשימה, וממוקמת בדיוק במרכז.

התנ"ך הוא יצירת המופת הנפוצה והאוניברסלית ביותר שידעה האנושות, האמת היא מעלה אלוהית, ולכן אינה נובעת מתוכנו אלא ממקור חיצוני – מאלוהים. מכך עולה שאל לנו לחפש התרבות של עמים רבים ובדתות השונות.

מאת: ד"אק דוקאן
מאנגלית: שולמית גלאור

שמע ישראל - לימודי תנ"ך בהתכתבות
הוצאת "חיים ושלום"
ת.ד. 592, ירושלים, 94186

בני, תורת אל תשכח; ומצויתי, יצר לבך. כי ארך
ימים, ויגונו חיים ושלום, יוסיפו לך. משלי ג:אב,

כל הזכויות שמורות: אין להעתיק, לאחסן או להעביר נתונים בכל צורה או אמצעי, אלקטרוני מכני,
צילום, הקלטה, או אחר ללא רשות מוקדמת מבעלי הזכויות. Shabbat Shalom © 2006

שבעה עשר

הערות אישיות

סבל ורוע

1. מהו מקורם של הסבל והרוע?

"ויאמר (אלוהים): "מי הגיד לך, כי עירם אתה? המון העץ, אשר צויתך לבלתי אכל ממונו אכלת?" (בראשית ג:יא).
(אחריות אנושית).

"ויאמר יהוה אל השטן, השמעת לבך אל עבדי איוב, כי אין כמוהו בארץ איש תם וישר ירא אלהים, וסר מרעו; ועדנו מחזיק בתמותו, ותסיתני בו לבלעו חנם." (איוב ב:ג).
(השטן מתקיף ומנסה להרע ללא שום סיבה).

2. מדוע אנו סובלים?

"את הכל ראיתי, בימי הבלי; יש צדיק, אבד בצדקו, ויש רשע, מאריך בךעתו." (קוהלת ז:טו). (השוו עם איוב ה:ז) (מצב האנושות).

"ויאמר יהוה, אל אהרן, אתה ובניך ובית-אביך אתך, תשאו את-עון המקדש; ואתה ובניך אתך, תשאו את-עון כהנתכם." (במדבר יח:א). (השוו עם יחזקאל יד:י).
(אנו נושאים בעונש על חטאינו).

* "הצדיק פנה לאדם הראשון ואמר: 'אתה הוא הסיבה למותנו'. ענה לו: 'אני אשמתי בחטא אחד, אך אין ביניכם אדם אחד שאינו אשם בעוולות רבות.'" (תנחומא בובה, חוקת לט).

* "ר' אמי אמר: 'אין מיתה בלא חטא ואין ייסורים ללא עון.'" (תלמוד בבלי, שבת נה:א).

3. מהו מקורו של השטן?

"איך נפלת משמים, הילל בן-שחר; נגדעת לארץ, חולש על גוים.."
(ישעיה יד:יב). (השוו עם יחזקאל כה:יז-יז).

4. מהי הגישה התנ"כית לסבל?

"נקטה נפשי, בחיני: אעזבה עלי שיחי; אדברכה, במר נפשי. (איוב י:1)
(השוו עם איוב ג:כב-כד). (מרד: "מדוע?") (השוו עם תהילים צד:ג).
(תקווה: עד מתי?")

5. האם אלוהים נושא באחריות לגבי הסבל והרוע?

"טהור עיניו מראות רע, והביט אל-עמל לא תוכל. למה תביט,
בוגדים, תחריש, בבלע רשע צדיק ממונו?" (חבקוק א:יג). (אלוהים הוא
חף מפשע) (השוו עם איוב ב:ז-ח)

6. מדוע אלוהים אינו נושא באחריות על הסבל והרוע בעולם?

"ויברא אלהים את האדם בצלמו, בצלם אלהים ברא אותו; זכר ונקבה,
ברא אתם.... וירא אלהים את כל אשר עשה, והנה טוב מאד." (בראשית א:
כז,לא) (העולם היה טוב מאוד). (השוו עם קהלת ז:ט) (אלוהים יצר
את האדם "ישר").

7. מדוע התנ"ך מציג לפעמים את אלוהים בתור הגורם לסבל ולרוע?

"ראו עתה, כי אני אני הוא, ואין אלהים, עמדי: אני אמיית ואחיה,
מחצתי ואני ארפא, ואין מנדי, מציל." (דברים לב:לט). (אלוהים הוא
האל היחיד!). (השוו עם שמואל ב', כד:א).

* "הכול בידי שמיים פרט ליראת שמיים." (בראשית פג:ב)

שמע ישראל

הערות אישיות

שבע שאלות

הערות אישיות

---

8. על פי התנ"ך, מיהו הגורם האמיתי לרוע בעולם?

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל הַשָּׁטָן, הֲנֵה כָּל אֲשֶׁר לֹו בְיָדְךָ, רַק אֱלֹוֹי אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ". (איוב א:יב). (בידו)

"כַּעֲת הַמּוֹשֵׁפֵט שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה; כַּעֲת יִשְׁלַח הַחוּצָה שַׂר הָעוֹלָם הַזֶּה". (יוחנן א:12). (השטן הוא שר העולם הזה). (השוו עם מתי יג:כח).

* ר' יהושע טוען כי הפסוק "ארץ ניתנה ביד רשע," (איוב י') מרמז על השטן. "אמר רבי יהושע: 'לא דיבר איוב אלא כלפי השטן.'" תלמוד בבלי, בבא בתרא טז:א)

9. היכן אלוהים כשאנו סובלים?

"גַּם כִּי אֵלֶיךָ בָּגַיָא צְלָמֹונָת, לֹא אִירָא רַע, כִּי אַתָּה עַמּוּדִי; שְׁבִטְךָ וּמִשְׁעַנְתְּךָ הַמָּוָה יִנְחַמְנִי" (תהילים כג:ד) (השוו עם צא:טו).

* אלוהים נמצא עם הסובלים. באחד הימים המחרידים שעבר אלי ויזל הצעיר במחנה ההשמדה, הוא נכח בהוצאה להורג של שני מבוגרים וילד, שהיה "בעל פני מלאך נוגה." שני המבוגרים מתו מיד, אך הילד התלוי נאבק על חייו במשך למעלה מחצי שעה. "הוא גסס בייסורים איטיים לנגד עיננו, והיה עלינו להביט בפניו. הוא היה עדיין חי כשחלפתי על פניו. מאחורי, שמעתי קול ששאל: 'איפה אלוהים עכשיו?' קול שבקע מתוכי אמר: 'איפה הוא? הוא כאן - הוא תלוי כאן על הגרדום.'" (אלי ויזל, "הלילה")

10. כיצד מגיב אלוהים לסבלותינו?

אלוהים שומע את זעקתנו: "וַיֹּאמֶר (אלוהים), מָה עֲשִׂיתָ; קוֹל דְּמוֹי אֲחִיךָ, צַעֲקִים אֵלַי מִן-הָאֲדָמָה." (בראשית ד:י). (השוו עם תהילים י"ז; שמות כ:כג-כה).

אלוהים מנחם אותנו: "כִּי נַחַם יְהוָה צִיּוֹן, נַחַם כָּל חֲרָבֶתֶיךָ, וַיִּשֶׂם מִדְּבָרָה כַּעֲדוֹן, וַעֲרַבְתָּהּ כַּגֶּן-יְהוֹנָה; שִׁשׁוֹן וְשִׁמְקָהּ יִפְצֵא בָּהּ, תוֹדֶה וְקוֹל זִמְרָה." (ישעיהו נא:ג).

11. מה עושה אלוהים כדי להקל על סבלנו?

אלוהים שומע את זעקתנו ומתערב: "פִּי-חֶסֶדְךָ, גָּדוֹל עָלַי; וְהַצַּלְתָּ נַפְשִׁי, מִשְׂאוֹל תַּחַתְּיָהּ." (תהילים פו:יג). (השוו עם שמות ג:ז-ח).

12. מדוע אלוהים סובל?

אלוהים סובל בשל חטאינו: "לֹא קִנִּיתָ לִי בְכֶסֶף קִנְיָה, וְחֶלֶב זִבְחֶיךָ לֹא הִרְוִיתֵנִי; אֲךָ, הָעֲבָדְתָּנִי בְּחֹטְאוֹתֶיךָ, הוֹגַעְתָּנִי, בְּעֹנֹתֶיךָ. (ישעיהו מג:כד) (השוו עם ישעיהו סג:ט).

13. עלפיהתנ"ך, מהוהאמצעישיביאלקץהסבלוהרוע?

מחילת האלוהים: "אֲשַׁרְי נְשׁוּי-פְּשָׁעִי; כְּסוּי חַטָּאָה." (תהילים לב:א).

* הפועל 'נשא' פירושו לסלוח ולמחול. הנמחל מכונה 'נשוא פשע'. הביטוי התנ"כי 'נשא עוון' משמעו לשאת בעונש על חטא, כלומר, לקבל עונש על החטא.

14. כיצד הושגה מחילת האל בתקופת התנ"ך?

"וְסָמְכוּ זִקְנֵי הָעֵדָה אֶת יְדֵיהֶם, עַל רֹאשׁ הַפֶּה לִפְנֵי יְהוָה; וְשַׁחַט אֶת הַפֶּה, לִפְנֵי יְהוָה... וַעֲשֵׂה לְפָר כַּאֲשֶׁר עֲשֵׂה לְפָר הַחֹטְאָת, כִּן יַעֲשֶׂה לוֹ; וְכַפֵּר עֲלֵהֶם הַכֹּהֵן, וְנִסְלַח לָהֶם. (ויקרא ד:טו, כ).

15. כיצד מתאר התנ"ך את עידן קץ הסבלוהרוע בעולם?

"וְגִלְתִּי בִירוּשָׁלַם, וְשִׁשְׁתִּי בְעַמּוּי; וְלֹא יִשְׁמַע בָּהּ עוֹד קוֹל בְּכִי וְקוֹל זַעֲקָה." (ישעיהו סה:יט)

הערות אישיות

Five horizontal lines for taking notes.

שבת שארית

הערות אישיות

"שתקי!"

במחזור התפילות ליום כיפור מופיע סיפור מזעזע, על עשרה רבנים שעונו בידי הרומאים ומתו על קידוש השם. הסיפור נחתם במילים: "אז יצאה בת קול מן השמיים ושאלה: "זו תורה וזה שכרה?" אמר לה אלוהים: "שתקי! אחרת אחריב את העולם." (ברכות סא)

לנוכח הסבל, יפה רק השתיקה. ניחומים והסברים לא יועילו. ויכוחים ותירוצים לא יתרמו לפתרון הבעיה. הם רק יחמירו את המצב ויהפכו אותו קשה מנשוא.

ועם זאת, שתיקה לנוכח כאב, סבל או שואה משמעה שותפות לדבר עבירה. בתלמוד נאמר: "שתיקה כהודאה". שתיקה זו מעידה על הודאה והסכמה. עד הראייה ששתק, אשם באותה המידה כמו הפושע. שתיקה נוכח סבל היא הודאה בנורמליות של הרשע. שתיקה סותמת את הגולל על כל תקווה שהיא. לכן התנ"ך, המשקף את כל סבלות העולם, משיב בשתיקה ובזעקה גם יחד. מלב ליבם של תיאורי הסבל, ומשתיקתם הרועמת של הקורבנות, עולים זעקותיו של איוב המתקומם, מילות התקווה של מחבר מזמורי התהילים וקולו של האל הזועם. מצד שני, שתיקתם המביכה של ידידי איוב, כמו גם נזיפותיהם, היו כמלח שנזרה על פצעיו של איוב האומלל, הנזקק למשהו אחר לגמרי.

אל מול הסבל, שתיקה עשויה להיות הולמת או מחפירה; מילים עשויות לבוא בעיתן, או להיות צורבות, מכאיבות או בלתי הולמות. אל מול הסבל, קשה באותה המידה לדבר ולהחריש.

הסבל שורר בכולי'

כולנו למודי סבל. הסבל הוא חלק בלתי נפרד מן החיים. למעשה, הסבל טבוע בהוויית העם היהודי מראשית קיומו. פתגם אידי עתיק גורס כי 'קשה להיות יהודי'. גם הנוצרים רואים בסבל סוגיה תיאולוגית מכרעת, ואפילו משבחים אותו. הסבל מעסיק את בני האדם יותר

אמונת אברהם

הערות אישיות

מכול. הסבל לובש פנים רבות. לפעמים הוא בא בצורת התפוצצות מטען חבלה המותיר אחריו הרוגים ופצועים, לפעמים בצורת צלף המרסס בטירוף לכל עבר, או ברעידת אדמה הזורעת הרס, חורבן ומוות. בין אם מדובר במתקפת טרור, רעב או מלחמה, הסיפור תמיד חוזר על עצמו. בכל טרגדיה מעורבים קורבנות חפים מפשע. לא צריך להרחיק לכת כדי להבחין בסבל. הסבל מקיף אותנו: אם שבנה גוסס בזרועותיה; חולה סופני שמחלה מכרסמת בגופו; גירושים עקב בגידה המותירה את אחד מבני הזוג כואב, המום והרוס; אדם שמופלה לרעה רק מפני שהוא שחור, יהודי או אישה; פועל העובר אינסוף השפלות בעבור פת לחם. הזעקות עולות השמימה, לסיפור אין לעולם סוף טוב, והשמיים שותקים, כבדים כעופרת.

שתיקת השמיים

"בגיהנום יש מקום לכל אדם המחריש בנוגע לדילמות מוסריות." (אברהם לינקולן). מדובר בהרבה יותר משאלה מוסרית גרידא. שואות מתרחשות שוב ושוב, מגרמניה עד רואנדה, מקמבודיה עד קרואטיה. נראה שאלוהים מחריש, ואנו איננו מבינים מדוע. אם יש אלוהים רחום בשמיים, הוא לא היה מניח לשואות כאלו להתרחש. איזה מין אלוהים אוהב וכל יכול הוא, אם הוא אינו נוקף אצבע למען העולם? השאלה מוטחת בפני המאמינים, ולפעמים אפילו מקננת בליבם. מאז ומעולם ניסתה הדת לתרץ את שתיקתו המוזרה של אלוהים, להסביר ולהצדיק אותו ואת מעשיו, משום שערכיה מונחים על כף המאזניים. במרוצת השנים, פיתחה הדת תיאוריות שונות ומשונות. התיאולוגים כינו אותן *theodicy* (תיאוריה המסבירה את קיומו של הרשע בעולם). יש המסבירים את הסבל כ"ניסיון" שעלינו לעבור, משום שזהו רצון האלוהים. הסיבה לכך תתברר לנו אי פעם. בינתיים, עלינו לשאת בסבל בעזרת האמונה. תיאוריות מסוג זה השפיעו רבות על מאמינים, ושימשו מעין "אופיום להמונים". ואכן, לעיתים משתמשים בדת כמו סם, לשם הקהיית הרגישות האנושית, ולכן מייצרים "גיבורי אמונה" אופטימיים, שחיוך נצחי פרוש על פניהם גם בעיתות סבל ומצוקה. אנשים אלה גורסים: "יהוה נָתַן, וְיְהוָה לִקְחֵם; יְהוָה יִשֶׁם וְיְהוָה יִבְרַךְ." (איוב א:כא), ומפקידים את עצמם בידי אלוהים באמונה. הם מאמינים כי הסבל בא מידי אלוהים, ולכן הוא נועד לטובתם. שתיקת האלוהים נראית להם הגיונית, במסגרת תוכניתו הברורה והמוחלטת. מאמין הדוגל ברעיון זה שם את מבטחו באלוהים ושוקע בשלווה שאננה, המבעיתה אנשים מסוימים, ומעניקה השראה לאחרים.

שבע מאות

למעשה, התנ"ך מעלה אי-בהירות נוספת. במקום לעודד אותנו להיכנע לסבל או לבטוח בגורל בשאננות, גדוש התנ"ך בזעקותיהם של נביאי ישראל שלא השלימו מעולם עם הסבל. אברהם לא נותר אדיש כאשר שמע על האש והגופרית שיומטרו על סדום. הוא זעק לאלוהים, ואפילו התמקח איתו על גורל העיר (בראשית יח). יעקב, חולם החלומות, הקיץ משנתו, סיכן את חייו במאבק עם האלוהים, ואזר אומץ לבקש את הגנתו (בראשית לב:כד-לב). משה, המנהיג הדגול, העז להתעמת עם אלוהים ולבקש רחמים על עמו, עד שהשיג את הבטחתו שלא להשמידם (שמות לב:ט-יד). איוב האומלל לא רק התלונן על מר גורלו, אלא אף התקומם נגד אלוהים והטיח בו את ספקותיו (איוב ט:כב-כד; י:א-ג). נביאי ישראל לא רק הטיפו וקראו לצדק, אלא אף זעקו לאלוהים ובכו לפניו, מיוסרים מן הכאב שאחז בהם, או מזועזעים מן החזיונות שחזו (ירמיהו י:ח). הזעקה: "עד מתי?" "מהדהדת שוב ושוב במזמורי התהילים, לב ליבו של התנ"ך, ונותרת ללא מענה לאורך ההיסטוריה של עם ישראל (תהילים צד:ג; עדי: טט; מז: ו; ד ועוד). הברית החדשה מעידה על אותו כאב שאחז ב"איש המכאובות ידוע החולי", אשר בכה על ירושלים וקונן על גורל העולם, ומת כשהזעקה: "למה?" גוועת על שפתותיו. התנ"ך אינו מעודד כניעה לסבל ולרשע. להפך, ככל שנתקרב לאלוהים, ניווכח בחוסר ההגיון של הרשע (תהילים י:א; מב:י; מד:כה). לאלוהים אין יד בטרגדיות המתרחשות בעולם. המאשימים אותו בכך, דומים לידידיו של איוב שרצו לעזור לו, אך בסופו של דבר הוקעו ונדחו על ידי אלוהים, אשר פסק: "כי לא דברתם אלי נְכוֹנָה" (איוב מב:ז).

אלוהים הוא חף מפשע

על פי התנ"ך, אלוהים אינו אשם בסבלותינו, משום שהסבל נוצר בשל חטאי האנושות. הסבל לא היווה חלק מתוכניתו המקורית של אלוהים. בריאת האלוהים הייתה "טובה מאוד" מראשיתה. בני האדם הם האחראים לביש גורלם. סיפורי בראשית מלמדים על כך כבר מראשיתם. ברגע שאדם וחווה המרו את פי ה', הופרה ההרמוניה ששררה בבריאה. בעלי החיים פגעו בבני האדם (בראשית ג:א; יג, טו), הגבר יצא נגד האישה (בראשית ג:יב, טז, יז) כוחות הטבע פעלו נגד האנושות (בראשית ג:יח, יט) ובני האדם התקוממו נגד האלוהים (בראשית ג: ח-י, כב-כד). האיזון האקולוגי הופר בשל בני האדם. אותו עיקרון הוצג בתפיסה התנ"כית על הארץ המובטחת, המקיאה מקרבה את תושביה החוטאים (ויקרא יח:כה, כח). לרשע של עם ישראל, שעסק ברצח, שוד וניאוף (הושע ד:ב) הייתה השפעה

הערות אישיות

אברהם

הערות אישיות

הרסנית על הארץ: "על כן תִּאָבֵל הָאָרֶץ, וְאָמַל כָּל יוֹשֵׁב בָּהּ, בְּחַיַּת הַשָּׂדֶה, וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם; וְגַם דָּגַי הַיָּם, יֵאָסְפוּ." (שם פ' ג). הסבל מתואר כאן כהשלכה ישירה של החטא. הזיקה בין בני האדם וסביבתם, בין בני האדם לדורות הבאים, מהווה אחד מעיקרי היסוד של התנ"ך. "אחד הרעיונות המרכזיים במסורת היהודית הוא החשיבות שנודעת לכל דבר, לכל מעשה, לכל מילה ולכל מחשבה שלנו. אין דבר שהוא נטול חשיבות. לכל דבר יש משקל. כל אדם יודע זאת היטב, אך חפץ להשתמט מן האחריות הכבדה." (אנדריי נהר).²

זאת ועוד, התנ"ך מכריז כי אלוהים חף מפשע, משום שהעולם נתון בידיים זרות. מעשה הרשע הראשון בוצע ביוזמתו של יצור שאינו אדם ואינו אל. התנ"ך מכנה אותו הנחש, המגלם את הרוע במסורת היהודית, כמו גם בתרבויות המזרח התיכון העתיק. עם זאת, הנחש אינו רק דמות מיתולוגית אלא גם בעל ממשות היסטורית. בספר איוב, המתאר את הסבל האנושי בעוצמתו הרבה ביותר, אלוהים חושף את שורש הרשע. כאשר אלוהים עונה לשטן, שביקש את רשותו להתנכל לאיוב ולהרע לו, הוא מודה: "הֲגַה כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיָדְךָ" (איוב א:יא, יב, השוו עם ב: ד-ו). בברית החדשה יוצא ישוע בהצהרה דומה, המזהה את השטן בתור "שר העולם הזה" (יוחנן יב: לא) ומחולל הרשע היחיד (מתי יג: כח, כט). מסיבה זו מציג התנ"ך את הסבל כבלתי הוגן וחסר הגיון. למעשה, הסבל הראשון שבא בעקבות המוות הראשון, מאמת זאת. הבל, שהיה התגלמות הצדק והישר, נרצח. הוא מת לחינם, על לא עוול בכפו, ומותו לא שירת שום מטרה, משום שהוא נעלם ללא זכר. אפילו שמו, "הבל", מעיד על גורלו הטרגי חסר הפשר וההגיון. איוב הוא התגלמות שיאי שיאי הסבל מילת המפתח לסבלו היא "חינם", שמשמעה: "ללא סיבה מוצדקת", "לשווא". אפילו אלוהים רואה בייסורי איוב ייסורים מיותרים וחסרי הצדקה. (איוב ב:ג). לנוכח טענות שלושת ידידיו, המצדדים בצדק האלוהי ומצדיקים בעזרתו את הסבל, איוב מתעקש כי לסבל אין שום סיבה. הוא טוען כי הסבל הוא מנת חלקם של אנשים חפים מפשע, כמו גם של האשמים. הסבל נתפס בעיניו כבלתי הוגן (איוב ה:ז). מנקודת מבט זו, לסבל אין שום הצדקה: אין לו תכלית, הוא אינו מוביל לשום מקום, והוא אינו הגיוני. (תהילים י:א; מב:י; מד:כה).

הפתרון לסבל

ואולם, בין את נצדיקו ובין אם לא נצדיקו, הסבל הוא תמיד

עצמות אלוהים

הערות אישיות

סבל, וכל ניסיון להסבירו בעזרת שכלנו לא יוביל לפתרון. מסיבה זו מתמודדים כתבי הקודש עם סוגיית הסבל בשתי דרכים. ראשית, תשובתו של אלוהים לסבל האנושי טמונה בסבלותיו שלו. אלוהים סובל בעטיינו. הוא מתייסר כשבני האדם חוטאים ומתנתקים ממנו בשל החטא. התובנה טמונה בשאלה "אייכה?", שזעק אלוהים בחיפושיו אחר אדם וחווה שחטאו (בראשית ג:י). אלוהים מתייסר כאשר הוא אינו מוצא את בני האדם האובדים. הכתוב אומר מפורשות כי לפני המבול: "וַיֵּרָא יְהוָה, כִּי רַבָּה רַעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ, וְכָל יֶצֶר מַחְשֵׁבֶת לְבוֹ, רַק רַע כָּל הַיּוֹם. וַיִּנְחַם יְהוָה, כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בְּאָרֶץ; וַיִּתְעַצֵּב, אֶל לְבוֹ." (בראשית ו:ה-ו). אלוהים אף אומר: "הֲעִבְדַתְנִי בְחַטָּאוֹתֶיךָ, הוֹגַעְתְּנִי, בְּעֹנֹתֶיךָ." (ישעיהו מג:כד).

התנ"ך גדוש בקינותיו של אלוהים, המיוסר בשל חטאי עמו (ישעיהו א:ב-ג). אברהם השל מעיר על פסוקים אלו: "דברי הנביא אינם מבטאים את זעמו של האלוהים אלא דווקא את סבלו. ישעיהו מפציר בנו להבין את מצבו של האב שננטש על ידי ילדיו."³ אלוהים אף סובל כאשר הוא רואה שבני האדם מתבוססים בחטא, לא רק מפני שהחטא מפריד בינם לבינו, אלא גם משום שהוא יודע היטב אילו סבלים יבואו עליהם בעקבות החטא. אלוהים אף מתייסר בשל אוזלת ידו לעצור בנו. "אייכה?" הוא שאל בגן עדן. נדמה היה שאדם וחווה חמקו משליטתו. אלוהים אינו עושה דבר הפוגע בחופש הבחירה שלנו, ולכן הוא סובל כאשר הוא רואה מה אנחנו מעוללים בעזרת החופש הזה (ישעיהו סג:ט; תהילים כג:ד). אך אלוהים אף מרחיק לכת. הוא סובל למען האנושות. הוא נושא את חטאינו וסובל בעטיים. המילה "נשא" משמשת לעיתים במובן של למחול (הושע א:ו). מפסוק זה עולה כי סליחת החטאים כרוכה בייסוריו של אלוהים, הבוחר לשאת על עצמו את חטאי עמו. רעיון זה מובע היטב בישעיהו נג, בתיאור העבד הסובל, הנושא את חטאי האנושות ומכפר בעדה. "וְהוּא מְחַלל מִפְּשָׁעֵנוּ, מְדַכָּא מִעֲוֹנוֹתֵינוּ; מוֹסֵר שְׁלוֹמֵנוּ עָלֵינוּ, וּבְחֶבְרָתוֹ נִרְפָּא לָנוּ. כָּלֵנוּ כָצֵאן תַּעֲוֵנוּ, אִישׁ לְדַרְכּוֹ פָּנִינוּ; וַיְהִי הַפְּגִיעַ בּוֹ, אֶת עֵוֹן כָּלְנוּ... וַעֲוֹנֹתֵם, הוּא יִסְבֵּל." (ישעיהו נג:ה-ו, יא).

הקרבת הקורבנות הושתתה על עיקרון זה. חטאי בני האדם הוטלו על בעלי החיים שנשאו בעונש במקומם, כדי שהם יזכו למחילה (ויקרא ד:טו, כ). רעיון המחילה התנ"כי מקושר לרעיון הסבל. מכיוון שאלוהים הוא היחיד שיכול לסלוח (תהילים לב:א, ב), יש לראות בסבל, הכרוך בנשיאת החטאים לשם השגת מחילה, את סבלו של אלוהים.

3. Abraham J. Heschel, The Prophets, New York: Harper & Row, 1969, p. 80

שנית, התשובה האלוהית לסבל היא השחרור ממנו. אלוהים פעל בדרך זו לאורך ההיסטוריה. אלוהים הוא מושיע האנושות. שכניתו הנצחית מגוננת עלינו. אלוהים חונן ומושיע אותנו באהבתו ובחמלתו (ישעיהו סג:ח, ט).

התנ"ך גדוש בניסי אלוהים שהפרו את כל חוקי הטבע, וגרמו לבני האדם ליפול ארצה בתדהמה ולהשתחוות לאלוהים. החולים נרפאו (בראשית כ:ז, מלכים ב' כ:ה), המתים קמו לתחייה (מלכים ב' יג: כא) והאויב החזק נוצח (שמות טו:א). התנ"ך מספר שוב ושוב על אנשים שזכו לפתע לביקור אלוהי, שמילא אותם שמחה, רומם את רוחם והאיר את דרכם.

ואולם, זמן קצר לאחר מכן, האנשים שהחלימו נפלו שוב למשכב (בראשית כח:א), אלה שקמו לתחייה מתו בסופו של דבר (יוחנן יב: ט) ועם ישראל שחזה בכל הניסים והנפלאות הללו גלה מארצו ופוזר בגויים (דניאל א:א, ב). איוב מבהיר כי מעבר לנס שהשיב לו את מצבו הקודם, המוות עדיין מצפה לו. ספר איוב אינו מסתיים בנס אלא במוות גיבורו (איוב מב:ז). לכן, כפי שאיוב הבין לבסוף, לא ניתן לפתור את בעיית הסבל בחיים הנוכחיים. לגבי אליפז (אחד מידידיו של איוב), התשובה לסבל טמונה בהווה (איוב טו). אך מבחינתו של איוב, התשובה תימצא רק בעתיד (איוב יט:כה-כז). הפתרון האמיתי לבעיית הסבל טמון בעתיד. הנביא ישעיהו ניבא על ירושלים החדשה: "כִּי הִנְנִי בֹרְא אֶת יְרוּשָׁלַם גִּלְיָה, וְעִמָּה מְשׁוּשׁ. וְגִלְתִּי בִירוּשָׁלַם, וְשִׁשְׁתִּי בְעַמִּי; וְלֹא יִשְׁמַע בָּהּ עוֹד קוֹל בְּכִי וְקוֹל זְעָקָה." (ישעיהו סה: יח, ט). כדי להגיע לשלב זה, אלוהים יתחיל את הכול מן ההתחלה. הקדמה האנושית לא תכונן את העיר החדשה, כי אם אלוהים הוא שיברא אותה. כדי שיקיץ הקץ על המוות והסבל, האנושות והיקום יצטרכו לחוות את נס הבריאה מחדש.

משמעות עמוקה טמונה בתשובתו של אלוהים לאיוב על סוגיית הסבל (איוב לא:לה), בה הוא מדבר ארוכות על-אודות הבריאה (איוב לח-מא). הבריאה היא הפתרון היחיד, התקווה לדבר חדש ושונה לחלוטין. אין פתרון אחר לסבל האנושי.

קל לדבר, אבל מה נעשה בינתיים? בינתיים, הדרך היחידה היא להיאבק בסבל במבט לעתיד, משום שביכולתנו לראות מה הוא צופן לנו. הפרדוקס הוא, שחווית הסבל מעמתת אותנו עם המוות ועם

אמונת אברהם

הערות אישיות

מצבים אבסורדיים, ובו-זמנית מעוררת בנו געגועים לחיים אחרים, לאושר אחר ולעיר האחרת (ירושלים החדשה). במקום שהסבל ירשיע את אלוהים, הוא מקרב אותנו אליו יותר ויותר. רק אלוהים, החף מפשע היחיד, מסוגל לחלוק עימנו את סבלותינו. ואכן, אלוהים הוא שמחזיק במפתח לפתרון הסבל, והוא שיביא לקיצו.

שמע ישראל

הערות אישיות

שבע שנים

הערות אישיות

Lined writing area for notes, consisting of 25 horizontal lines.

Five additional horizontal lines for notes.

כדוריה

בלאות דשא ירבי צני
רפשי ישובב יוזלי
גם כיהאלך בגיא צלמות
כי-אחה עצמי
תצרך לפני שלזין
ישלח בשמן ראשי
אך טוב וזוסד יחד פתי
שבתי בבית-יהוה

רעד

אזוסר

על מי מצוות יהללי
במעגלי-צדק למצן שמו
לא-אירא רע
שבטך ומעצרתך המה יוזמלי
נגד צירי
כוכי רוריה
כל-ימי יזיי
לארך ימים

"תהילים כג" ייק

